

УДК 371.315+614.253.4+616.314

АНДРАГОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ЛІКАРІВ-СТОМАТОЛОГІВ

І. В. Палійчук

ДВНЗ “Івано-Франківський національний медичний університет”

ANDRAGOGICAL APPROACHES TO POSTGRADUATE STAGE OF DENTISTS

I. V. Paliychuk

SHEI “Ivano-Frankivsk National Medical University”

У статті розглянуті андрагогічні підходи до підвищення ефективності післядипломної підготовки лікарів-стоматологів на кафедрі стоматології Інституту післядипломної освіти ДВНЗ “Івано-Франківський національний медичний університет”. Ключовими напрямками оптимізації післядипломної освіти лікарів-стоматологів є єдність змісту, форм і методів навчання, безперервний зв'язок між теорією та практикою, індивідуалізація та диференціація навчального процесу, адекватний контроль за засвоєнням практичних навиків, впровадження інноваційних технологій та активних форм і методів навчання.

The article focuses on the andragogical approaches to improving the postgraduate training of dentists at the Department of Dentistry in Institute of Postgraduate Education of “Ivano-Frankivsk National Medical University”. The key areas for optimizing the postgraduate education of the doctors are the unity of the content, forms and methods of training, continuous theory – practice correlation, the educational process individualization and differentiation, adequate control over practical skills acquisition, the implementation of innovative technologies, active forms and methods of teaching.

Вступ. Впровадження інноваційних технологій та інформатизація у різних сферах професійної діяльності людини, у тому числі у медичній, приводять до того, що освіта набуває ознак неперервного процесу, стає зорієнтованою на реалізацію всесвітньої доктрини “освіти впродовж всієї професійної кар’єри”. Формуванню прогресивного погляду на освіту сприяють світові процеси глобалізації та інтеграції, можливість професійної мобільності фахівця, необхідність адаптації до постійних змін сучасного світу та особистісної самореалізації людини, знаходження гідного місця у світовій спільноті.

Конкурентоспроможність сучасного медичного фахівця залежить не тільки від рівня професійних знань, а й від творчого потенціалу особистості, здатності узгоджувати свої освітні потреби з об’єктивною реальністю. Це ставить перед викладачами вищих медичних навчальних закладів, у тому числі й післядипломних, завдання пошуку та застосування в процесі професійної підготовки фахівців різних медичних спеціальностей сучасних методик, інноваційних педагогічних технологій, активних методів та засобів навчання.

Тобто на сучасному етапі розвитку суспільства навчання впродовж життя стало необхідною умовою людського існування. У 1972 році членами спеціальної комісії ЮНЕСКО презентовано фундаментальну працю “Учитися бути” (“Learning to be”), що стала імперативом нашого часу. Неперервна освіта як “принцип, на якому ґрунтується організація системи освіти у цілому і, як наслідок, кожної її складової частини”, визнається Організацією економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), Європейською радою та іншими світовими спільнотами.

Сучасна медична галузь потребує професіоналів, які “вміють”. В. В. Краснов у дисертаційному дослідженні зазначає, що традиційна концепція освіти щодо підготовки лікаря “знаючого” не витримує вимог ринку, тобто кваліфікаційна парадигма освіти замінюється парадигмою компетентнісною. Вищезазначене свідчить про те, що сьогодні існує потреба в удосконаленні підходів до покращення післядипломної освіти лікарів, зокрема лікарів-стоматологів.

Реалізація андрагогічного підходу цілком відповідає соціальному замовленню з підготовки лікарів-стоматологів на кафедрі стоматології Інституту післядипломної освіти ДВНЗ “Івано-Франківський національний медичний університет”.

© І. В. Палійчук

Аналіз наукової психолого-педагогічної літератури та сучасних дисертаційних досліджень свідчить про значну увагу науковців до різних підходів щодо покращення післядипломної освіти фахівців різних спеціальностей.

Розвиток андрагогіки, як науки про специфіку навчання дорослих, пов'язаний з іменами американських учених Дж. Дьюї (John Dewey), Е. Лідермана (E. Lindeman), А. Маслоу (A. Maslow), М. Ноулза (M. Knowles), англійських дослідників М. Тайта (M. Tight), А. Кроплі (A. Cropley), П. Джарвіса (P. Jarvis), Р. Х. Дейва (R. H. Dave), російського дослідника С. Змієва, українських науковців Л. Плаксії, Н. Протасової, С. Сисоєвої та інших.

В. Луговий, А. Кузьмінський, С. Крисюк, В. Маслов, В. Олійник, В. Пikelьна, Н. Протасова, В. Пущов, Т. Сущенко та ін. визначили концептуальні положення щодо організації та розвитку системи післядипломної педагогічної освіти; В. Моляко, О. Пехота, В. Семиченко, С. Сисоєва обґрунтували теорії особистісного та професійно-педагогічного розвитку вчителів; С. Синенком розкрито досвід розвитку післядипломної педагогічної освіти у західних країнах; В. Гравій, Л. Даниленко, Л. Покроєва, В. Олійник, Т. Сорочан розробили можливі варіанти впровадження кредитно-модульної системи післядипломної педагогічної освіти на основі впровадження інноваційних форм, методів, технологій.

Вагомим внеском у теорію навчання дорослих, пов'язаним з реформуванням післядипломної освіти, були дослідження С. Вершловського, С. Змієва, В. Кузьмінського, С. Болтвіця, які заклали основи сучасної андрагогіки.

Ученими розроблений понятійно-термінологічний апарат цієї науки, андрагогічна модель навчання, теорія та технологія навчання дорослих.

Однак, на нашу думку, нез'ясованими залишаються питання впровадження андрагогічних принципів у систему післядипломної медичної освіти, вибору ефективних технологій та методів навчання, з позиції андрагогічного підходу.

Метою статті є висвітлення андрагогічних підходів до післядипломної освіти лікарів-стоматологів на кафедрі стоматології Інституту післядипломної освіти ДВНЗ "Івано-Франківський національний медичний університет".

Основна частина. У сучасних тлумаченнях андрагогіки як науки абсолютної єдності немає. Американські дослідники розглядають андрагогіку у прагматичному й практичному значенні, окреслюючи взаємодію дорослого учня і викладача у ході навчання.

В Українському педагогічному словнику поняття "андрагогіка" визначається як педагогіка дорослих, тобто одна з педагогічних наук, яка досліджує проблеми освіти, самоосвіти та виховання дорослих. Завданням андрагогіки є опрацювання змісту, організаційних форм, методів і засобів навчання дорослих людей [1].

Ми погоджуємося з визначенням С. Змієва, який розуміє андрагогіку як науку про специфіку навчання дорослої людини відповідно до її віку, освітніх та життєвих потреб, виражених та прихованих здібностей і можливостей, індивідуальних особливостей і досвіду, психіки та фізіології [2]. Вчений наголошує, що неперервна освіта забезпечує сприятливі умови загального та професійного розвитку особистості, її метою є постійний розвиток людини як суб'єкта діяльності впродовж усього життя.

Саме андрагогічний підхід дозволяє виокремити технології та методи навчання, які найбільшою мірою підвищують мотивацію, забезпечують проблемно-рефлексивний підхід, сприяють розвитку професійної компетентності фахівця.

Якість післядипломної освіти обумовлена потребами суспільства у висококваліфікованих конкурентоспроможних фахівцях. Але треба наголосити на існуванні низки проблем, які суттєво впливають на якість післядипломної освіти лікарів, зокрема:

- недостатній рівень андрагогічної компетентності викладачів;
- переважання репродуктивних форм і методів навчання;
- організація навчання без урахування унікальних природних здібностей і нахилів, особистісного потенціалу, реалізація якого може бути здійснена завдяки застосуванню інноваційних технологій навчання;
- замкнутість, централізованість традиційної системи післядипломної освіти лікарів у контексті необхідності впровадження андрагогічного підходу, який сприяє розвитку особистості, здатної до рефлексії, кількісного та якісного збагачення, перетворення;
- тлумачення післядипломної освіти як традиційної системи накопичення великого обсягу знань, а не розвитку компетенцій;
- відсутність науково-методичного супроводу процесу післядипломної освіти лікарів на андрагогічних засадах.

Дослідники засвідчують, що науковими основами післядипломної освіти є сучасні педагогічні і психологічні підходи: гуманістичний, розвивальний, індивідуально-особистісний, компетентісно-кваліфікаційний, діяльнісний, андрагогічний.

Андрагогічний підхід у післядипломному навчанні забезпечує:

- провідну роль в організації навчання тих, хто навчається, тобто слухач є активним учасником, рівноправним суб'єктом навчального процесу;
- дружню, неформальну атмосферу під час навчання, засновану на взаємоповазі, співпраці за підтримки й відповідальності всіх учасників навчальної діяльності;
- створення необхідних умов для розвитку та самореалізації особистості [3, 4].

При організації та реалізації процесу післядипломного навчання лікарів-стоматологів на кафедрі стоматології Інституту післядипломної освіти на андрагогічних засадах нами вивчалися наукові ідеї провідних фахівців-андрагогів.

Так, нами враховувалися основні андрагогічні підходи, які визначив С. Змійов, а саме:

- пріоритет самостійності навчання;
- принцип спільної діяльності;
- принцип опори на досвід тих, хто навчається;
- індивідуалізація навчання; системність навчання;
- контекстність навчання;
- принцип актуалізації результатів навчання;
- принцип елективності навчання;
- принцип розвитку освітніх потреб;
- принцип усвідомлення навчання [2].

М. Ноулз зазначав, що основою андрагогіки є гуманістичний стиль викладання, який трактував як процес розробки навчальних дій і управління ними. На його думку, цей процес складається з етапів:

- 1) створення клімату для навчання;
- 2) встановлення умов для спільного планування;
- 3) діагностування навчальних потреб;
- 4) визначення напрямків навчання;
- 5) розробка форми навчального досвіду;
- 6) керування застосуванням навчального досвіду;
- 7) оцінювання результатів і повторне діагностування навчальних потреб [5].

Ми погоджуємося з думкою С. Вершловського, що розвиток особистості дорослого в процесі навчання відбувається, якщо знання та вміння є:

- особистісно значущими;
- ураховують нові досягнення науки;
- можуть бути застосовані в предметно-практичній діяльності; мають інтегрований зміст [6, 7].

При складанні навчальних програм для різних навчальних циклів ми керувалися переліком ключових компетенцій медичних спеціалістів (CanMEDS 2000 project, Canada, Advisory Group of the CCMS, 2003):

- медична діяльність (наявність знань і навиків відповідно до діючих професійних стандартів та їх

адекватне застосування згідно з даними доказової медицини з дотриманням етичних принципів; швидкий пошук, адекватна оцінка застосування необхідної медичної інформації);

- комунікація (встановлення адекватних взаємовідносин з пацієнтом під час лікувально-діагностичного процесу; ретельне з'ясування, аналіз і обговорення інформації щодо діагностики і лікування пацієнта);
- співпраця (організація ефективних консультацій або направлення до інших спеціалістів; забезпечення міждисциплінарної взаємодії і системних підходів);
- знання і наука (участь у розвитку професійного і наукового знання, критична оцінка медичної інформації, неперервна особиста освіта, власний внесок в освіту інших лікарів, інтернів, пацієнтів);
- суспільна діяльність (знання і виявлення детермінант різних захворювань, дотримання правових засад, адекватне рішення проблемних ситуацій);
- управління (встановлення адекватного балансу між виконанням професійних обов'язків і особистим розвитком, ефективна робота у сфері організації охорони здоров'я, вміння раціонально розподіляти доступні медичні ресурси);
- професіоналізм.

Післядипломна освіта лікарів має суттєві особливості, які зумовлені тривалістю навчання, необхідністю пошуку та засвоєння великого масиву інформації, вмінням застосовувати сучасні інформаційні і телекомунікаційні технології в повсякденному навчанні і професійній діяльності [8].

Це зумовило пошук та застосування у навчальному процесі викладачами кафедри сучасних форм, методів, інноваційних технологій навчання.

Провідні науковці, які готують фахівців у закладах післядипломної освіти, зауважують, що для раціонального формування знань і вмінь повинні застосовуватись як традиційні засоби (підручники, посібники, методичні рекомендації, муляжі, тренажери), так й інноваційні методи, що передбачають більш широке використання Інтернету, який забезпечує вільний доступ до інформаційних ресурсів, баз даних і тренінгових систем та надає можливість дистанційного навчання [4, 9].

Зазначені ідеї враховувалися викладачами кафедри стоматології та дали підстави для власного науково-педагогічного пошуку.

Отже, навчальний процес на кафедрі стоматології Інституту післядипломної освіти ДВНЗ "Івано-Франківський національний медичний університет" будується з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей слухачів і, як правило, має випереджа-

ючий характер. Ми розглядаємо цей процес як логічну послідовність етапів, а саме:

- андрагогічна діагностика;
- спільне планування;
- створення умов та реалізація процесу навчання;
- оцінювання результатів навчання;
- корекція процесу навчання.

Андрагогічна діагностика здійснюється викладачами кафедри з метою визначення індивідуальних психологічних особливостей, когнітивного стилю, навчальних потреб та рівня компетентності, прогнозування професійного розвитку слухачів. Для цього використовується комплекс різних методів дослідження та спеціальних методик, таких, як:

- спостереження за навчальною діяльністю слухачів з метою визначення динаміки у сформованості їхніх мотивів, знань і вмінь, якостей;
- бесіди;
- анкетування;
- тестування;
- самодіагностика.

Спільне планування навчання здійснюється за активної участі слухачів. Тобто кожний слухач має можливість самостійно визначати власну траєкторію професійного розвитку.

Важливим аспектом у системі післядипломного навчання є створення умов для реалізації процесу навчання. Зокрема, фізичних, психологічних і навчально-методичних.

Викладачі кафедри використовують різноманітні методи заохочення слухачів, формують у них мотивацію до навчання за заочно-дистанційною формою. Поглибленню зацікавленості слухачів навчанням за заочно-дистанційною формою сприяють аудиторні заняття, які проводять науково-педагогічні працівники кафедри за різними організаційними формами. Важливою умовою ефективності післядипломного навчання є якість науково-методичного забезпечення навчального процесу, створення якого базується на принципах науковості, доступності, системності та послідовності. Навчально-методичні матеріали зорієнтовані на самостійну діяльність слухачів, що висуває певні вимоги до їх змісту та оформлення. Так, слухачі забезпечуються навчально-методичними та інформаційно-ресурсними матеріалами (списками літератури, тематикою випускних робіт, вимогами та рекомендаціями до їх написання й оформлення) на паперових та електронних носіях.

На кафедрі інтенсивно використовуються сучасні

технічні засоби навчання, впроваджуються інноваційні технології навчання, зокрема інформаційно-комунікаційні, що дозволяє інтенсифікувати та індивідуалізувати процес навчання.

Оцінювання результатів навчання лікарів-стоматологів необхідне для з'ясування реального рівня оволодіння та засвоєння навчального матеріалу; визначення подальших освітніх потреб і стратегії навчання для досягнення вже поставлених і планування нових цілей навчання; відстеження змін особистісних якостей і діагностики мотиваційно-ціннісних установок слухачів та викладачів у процесі навчання. В оцінюванні беруть активну участь усі суб'єкти процесу навчання. За очно-дистанційною формою навчання основними видами контролю є вхідний, вихідний контроль на очних етапах навчання та контроль упродовж періоду самостійної роботи слухачів (поточний) на дистанційному етапі навчання. Основними завданнями такого виду контролю є спонукання слухачів до систематичної самостійної роботи над навчальним матеріалом; оцінювання ступеня та якості засвоєння змісту програм підвищення кваліфікації; виявлення проблем у професійній діяльності та прогалин у знаннях і вміннях з метою надання своєчасної кваліфікованої допомоги.

Корекція процесу навчання лікарів-стоматологів проводиться з метою оптимізації форм його організації, урізноманітнення засобів і методів навчання та контролю, вдосконалення програм навчання, навчальних та навчально-тематичних планів тощо.

Висновки. Основними тенденціями розвитку післядипломної освіти лікарів-стоматологів є: гуманізація, андрагогізація навчального процесу, динамічність співвідношення теоретичного та практичного навчання, підвищення інформаційної насиченості.

Аналіз андрагогічних підходів до післядипломної освіти лікарів-стоматологів показав необхідність їх використання у системі післядипломної медичної освіти, оскільки вони ґрунтуються на знаннях про дорослу людину з урахуванням її вікових особливостей, освітніх інтересів і потреб, життєвого досвіду, здібностей і можливостей. Це відображає гуманістичну сутність освітнього процесу, забезпечує активну діяльність того, хто навчається, високу мотивацію, спрямованість на створення належних умов для постійної самоосвіти, самовдосконалення, розвитку дослідницьких здібностей, які сприяють підвищенню фахової майстерності, досягненню найвищого рівня творчості та самореалізації у професійній діяльності.

Список літератури

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 375 с.
2. Змеев С. И. Андрагогика: основы теории, истории и технологии обучения взрослых / С. И. Змеев. – М. : ПЕР СЭ, 2007. – 272 с.
3. Ничкало Н. Неперервна професійна освіта як філософська та педагогічна категорія / Н. Ничкало // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2001. – Вип. 1. – С. 9–12.
4. Чміль А. І. Інноваційні моделі організації навчального процесу у закладах післядипломної педагогічної освіти / А. І. Чміль // Теорія та методика управління освітою. – 2010. – № 3. – С. 1–11.
5. Knowles M. S. The Modern Practice of Adult Education. Andragogy versus pedagogy / M. S. Knowles. – N.Y., 1970.
6. Вершловский С. Взрослый как субъект образования / С. Вершловский // Педагогика. – 2003. – № 8. – С. 3–8.
7. Образование взрослых: опыт и проблемы / под ред. С. Вершловского. – СПб. : Знание, 2002. – 165 с.
8. Швець Н. І. Шляхи покращення післядипломної освіти лікарів-інтернів за спеціальністю “Внутрішні хвороби” на базах стажування / Н. І. Швець, Т. М. Бенца, О. А. Пастухова // Зб. наук. праць співробітників НМАПО ім. П. Л. Шупика. – 2014. – Вип. 23 (1). – С. 635–641.
9. Семиченко В. А. Актуальні проблеми реформування системи післядипломної освіти в Україні / В. А. Семиченко // Післядипломна освіта в Україні. – 2002. – № 2. – С. 56–60.

Отримано 03.02.15